

Беларускі слоўнік плагіяту: copy + paste

Шынкароў, В. В., Раманава, С. П. (2011).

Беларускі палітычны слоўнік. Мінск: Адукацыя і выхаванне. 576 с.

Жанр слоўніка дастаткова складаны для рэалізацыі, але пры гэтым вельмі важны. Удала складзены слоўнік не толькі дазваляе сістэматызаваць веды ў межах дысцыпліны, але і ўсталёўвае тэрміналогію, вызначаючы значэнні і ўжыванне словаў. Усё гэта можа істотна ўплываць на дысцыпліну, інтэрпрэтацыю навуковых падыходаў і нават на цікавасць да даследавання асобных сфераў. Праўда, здараецца гэта ў найбольш удалых выпадках, звычайна эфект больш сціплы, але ўсё адно важны з розных пунктаў гледжання.

У гэтых адносінах выхад «*Беларускага палітычнага слоўніка*» ў выдавецтве «Адукацыя і выхаванне» падаўся цікавым. У пэўнай ступені гэта першы такі слоўнік на беларускай мове, што можа быць цікавым само па сабе — гэта цікава і карысна як спроба, нават калі аўтарам не цалкам ўдалося рэалізаваць пастаўленую задачу.

Выданне было падрыхтаванае Васілём Шынкаровым — доктарам гістарычных навук, прафесарам кафедры паліталогіі і права Беларускага

дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка, а таксама Святланай Раманавай — кандыдатам сацыялагічных навук, дацэнтам кафедры эканамічнай сацыялогіі Інстытута сацыяльна-гуманітарнай адукацыі Беларускага дзяржаўнага эканамічнага ўніверсітэта. (Прынамсі такая інфармацыя была змешчаная на вокладцы.) Рэцэнзентамі выступілі дастаткова вядомыя ў беларускім акадэмічным істэблішменце асобы — дактары палітычных навук Уладзімір Мельнік і Леанід Землякоў (абодва адначасова і вядомыя ідэолагі), а таксама кандыдат гістарычных навук Аляксандр Касовіч. Калектыў нельга назваць вялікім для працы такога памеру, тым большай мусіла быць адказнасць аўтараў.

Ужо першае знаёмства са слоўнікам пакінула значную колькасць пытанняў. Гэта і падбор артыкулаў і інтэрпрэтацыя асобных тэрмінаў, якія відавочна не супадалі з найбольш прынятымі, сустракаліся і факталагічныя памылкі, прычым дастаткова часта. Першае, што кідаецца ў вочы, поўная адсутнасць

крыніц інфармацыі, на якія апіраліся аўтары пры напісанні тых ці іншых артыкулаў. Згадак пра літаратуру няма ні ў тэксе, ні ў бібліяграфіі. Таксама зусім не асвятляецца пытанне крыніц ва ўводзінах – адзінае пазначаецца, што *«слоўнік падрыхтаваны ў асноўным на беларускім матэрыяле»*, што не зусім адпавядае праўдзе. Можна меркаваць, што аўтары маюць дастаткова энцыклапедычныя веды, але паўстае пытанне, адкуль узятыя канцэпты і чаму з дзясяткаў вызначэнняў выбіраецца менавіта такая інтэрпрэтацыя? Усё гэта патрабавала дэталёвага і паслядоўнага аналізу, не толькі ў кантэксце крытыкі, але і меркавання пра тое, як праца ў гэтым накірунку можа працягвацца далей.

Праз пэўны час знаёмства з выданнем асобныя артыкулы прымуслі звярнуць на сябе асаблівую ўвагу. Пераважна сваімі абсалютна ненатуральнымі фармулёўкамі, частка азначэнняў падаваліся вельмі састарэлымі, а часам інфармацыя, змешчаная ў артыкулах, проста супярэчыла адна адной. З гэтага сталі ўзнікаць істотныя сумневы, якія прымуслі выйсці ў інтэрнэт і набраць некаторыя фразы ў перакладзе на рускую мову. Знайсці адпаведныя супадзенні са змешчанымі ў адкрытым доступе публікацыямі аказалася вельмі проста, праверка артыкула за артыкулам прыводзла да аднаго выніку – плагіят. Яшчэ раз адзначым, што ніводнай спасылкі на выкарыстаныя крыніцы «Беларускі палітычны слоўнік» не ўтрымлівае.

Увогуле, плагіят дастаткова пашыраная з’ява ў беларускім акадэ-

мічным асяроддзі, многія нават не лічаць гэта праблемай, але, хутчэй, «нормай». Сам па сабе плагіят можа мець розныя формы – часам адбываецца пераказванне чужых думак сваімі словамі без спасылак – даказаць плагіят у такіх выпадках складана, а часам гэта плагіятам у чыстым выглядзе і не з’яўляецца. У іншых выпадках ажыццяўляецца пераклад з маладаступных крыніцаў, асабліва раней была пашыраная «кампіляцыя» тэкстаў англамоўных аўтараў, што прынамсі патрабавала пэўнай кваліфікацыі. У асобных выпадках плагіят выступае як «кампіляцыя» і падсумаванне (без спасылак) лепшых матэрыялаў у межах пэўнай галіны ведаў.

Адразу пазначу, што слоўнік, які мы тут аналізуем, не адносіцца ні да аднаго з пазначаных тыпаў. Сітуацыя з ім значна горшая, і сам па сабе ён прэзентуе адзін з найменш «якасных» відаў плагіяту, які робіцца па прынцыпе лёгкай даступнасці ды выкарыстання ўсяго, што першым трапляецца пры пошуку. Гэта значыць, выкарыстоўваюцца лёгкадаступныя тэксты ці крыніцы, пераклады не робяцца з далёкіх моў і не ажыццяўляецца творчая перапрацоўка ўдалых тэкстаў з пэўнай галіны ведаў. Не праводзіцца нават простае «звядзенне» значэнняў паняткаў, таму яны могуць проста супярэчыць адзін аднаму.

На жаль, выданне, якое тут рэцэнзуецца, ёсць перакладам з рускай на беларускую розных, звычайна відавочна выпадковых, расійскіх ды савецкіх кніг, многія з якіх можна лёгка знайсці ў інтэрнэце. Пры гэтым, яшчэ

раз падкрэслім, вельмі часта выкарыстоўваюцца другасныя выданні, «запазычваюцца» зусім няўдалыя фармулёўкі, перапісваюцца памылкі і штампы. Больш за тое, сам пераклад з рускай ажыццяўляецца часам недакладна, што набліжае сітуацыю да абсурднай.

Відавочны плагіят складае ў гэтым значную частку. Дакладныя лічбы патрабуюць комплекснага аналізу, але выяўленне некалькіх дзясяткаў «запазычанняў» зойме не больш за гадзіну. І гэта тычыцца толькі таго, што можна лёгка знайсці ў вольным інтэрнэт-доступе. У прынцыпе, наяўнасць плагіяту сама па сабе ставіць выданне за межы нармальнай навуковай і навучальнай прадукцыі, але ў слоўніку шмат і іншых праблемаў, якія не дазваляюць ім карыстацца нават тым, каго з большага не хваляюць пытанні арыгінальнасці і інтэлектуальнай уласнасці.

Адразу варта пазначыць, што слоўнік перапоўнены рознымі абсалютна непатрэбнымі тэрмінамі. Вось для чаго, напрыклад, у «Беларускім палітычным слоўніку» артыкул «пагарэлец» – «чалавек які пацярпеў у выніку пажару, у ранейшыя часы такія людзі раз'язджалі на вёсках з надзеяй атрымаць што-небудзь на пагарэлае (называліся пажарнікамі)» (с. 289). Можна таксама прачытаць значэнне слова «аверс» — «бок медаля ці манеты, на якім стаіць знак, што гарантуе іх сапраўднасць: дзяржаўны знак, герб, эмблема, герб ці гербавае адлюстраванне роду...» (с. 13). Ці хто такі «адшчапенец» – «чалавек, якія адкалоўся ад свайго грамадскага асяроддзя»

(с. 21), а таксама «шэф» – «1) начальнік, кіраўнік; 2) аб начальніку ў адносінах да падначаленых; асоба ці арганізацыя, што прынялі шэфства над кім-, чым-небудзь» (с. 479).

І такіх тэрмінаў вельмі шмат, нават калі не падыходзіць да кампазіцыі з жорсткіх крытэрыяў навукі і дысцыпліны. Можна ў слоўніку сустрэць і многія экзатычныя азначэнні, кшталту «прапаганда сацыялагічная», «законы геапалітычныя».

Часам тэрміны выглядаюць абсалютна выпадковымі, ці, прынамсі, няпоўнымі. Напрыклад, артыкул «Дыскурс» – «камунікатыўная з'ява, від масавае камунікацыі, арыентаванай на абмеркаванне, абгрунтаванне любых значных аспектаў дзеяння, думак і выказванняў яе ўдзельнікаў» (с. 127). Дастаткова бессэнсоўнае азначэнне, якое абсалютна не дапаможа зразумець яго выкарыстанне ў сучасных сацыяльных і гуманітарных дысцыплінах.

«Новыя правыя»: «1) рух заходне-еўрапейскай інтэлігенцыі за адраджэнне еўрапейскай культуры; 2) ідэалагічны рух, у аснову якога пакладзены сінтэз ідэй рынкавага індывідуалізму і сацыяльнага аўтарытарызму» (с. 281). Што не ёсць адэкватным. Азначэнне «маркетынгу» падаецца з Вялікай савецкай энцыклапедыі, што абсалютна не адпавядае сучаснаму азначэнню гэтага тэрміна. Шэдэўрам тут можна лічыць азначэнне «тэлуракратыі» — «улада з дапамогай зямлі» (с. 431). Гэта ўсё азначэнне. Як? Пра што?

Вось яшчэ прыклад грубай сэнсвай памылкі. У артыкуле «Эканамічныя правы» (меры магчымых паводзінаў)

падаецца азначэнне «эканамічнага права» (сукупнасць нормаў). У артыкуле «Асабістая ўласнасць» падаецца азначэнне ўласнасці прыватнай. Такая блытаніна назіраецца ва ўсіх падобных артыкулах.

Яшчэ больш паказальным выглядае азначэнне «дзяржаўнага права». Пасля невялікай фармулёўкі пададзена прыпіска «у літаратуры шэрагу замежных краін выкарыстоўваецца тэрмін “канстытуцыйнае права”» (!!!). Гэта пры тым, што менавіта тэрмін «канстытуцыйнае права» ўжо дваццаць год выкарыстоўваецца ў Беларусі, а «дзяржаўнае права» з’яўляецца савецкім архаізмам.

Выданне перапоўнена запазычанымі з тлумачальных слоўнікаў, навішта гэта рабіць у спецыялізаваным тэрміналагічным выданні, застаецца загадкай. З некаторых азначэнняў проста немагчыма атрымаць карысныя веды. Напрыклад, «княства» падаецца як «1) феадальная дзяржава на чале з князем; 2) назва некаторых сучасных дзяржаў» (с. 211). Што можна даведацца з такой інфармацыі? Няма апісання па сутнасці, няма прыкладаў. Пры гэтым артыкул «Князь» адсутнічае. Слоўнік таксама утрымлівае тэрмін «султанат» – «краіна, што ўзначальваецца султанам» (с. 421). Часам тэрміны падаюцца зусім неадэкватна. «Вернападданы» – «чалавек, які захоўвае вернасць свайму правіцелю» (с. 76). Пры гэтым у выданні няма інфармацыі пра тое, што такое «падданства».

Хапае і сэнсавае няўзгодненасці. Маргінал – «асоба ці група, якая знаходзіцца за межамі свайёй супольнасці...» (с. 246), а маргіналь-

ная асоба (на гэтай жа старонцы ў артыкуле «Маргінальнасць палітычную») – «прамежквы (?! – А. К.), памежны чалавек, які адчувае сваё месца ў свеце толькі тады, калі належыць да якога-небудзь псеўдамасавага ініцыяванага патэстарнымі органамі руху».

Акрамя гэтага, слоўнік утрымлівае вялікую колькасць недакладнасцяў. Памылкі ў вузкіх тэмах можна і апусціць, але аўтары маюць і відавочныя праблемы з беларускай гісторыяй. Напрыклад, БНР ў адпаведным артыкуле расшыфроўваецца як Беларуская народнага рада (??? – А. К.), ужо апусцім, што яна вызначаецца як «марыянэткае псеўдадзяржаўнае ўтварэнне, якое было абвешчана 25 сакавіка 1918 г. умеранымі беларускімі сацыялістамі ва ўмовах нямецкай акупацыі» (с. 55). Гэта можна лічыць «дробязямі», але сярод аўтараў доктар, а сярод рэцэнзентаў кандыдат гістарычных навук.

Не лепш выглядае і старажытны перыяд. Напрыклад, пра Вітаўта можна даведацца, што гэта «вялікі князь Літвы (?! – А. К.), тройчы нападаў на Маскоўскае княства (1406–1408), захапіў Смаленск, адзін з арганізатараў разгрому нямецкіх рыцараў у Грундвальдскай бітве 1410 г.» (с. 78). І ўсё. Інфармацыя відавочна «запазычана» з нейкай расійскай ці савецкай крыніцы. У выніку Вітаўт для беларускага чытача мусіць быць вядомы толькі тым, што рабіў у дачыненні да рускай дзяржавы. Цікава, што ў артыкуле пра Грунвальдскую бітву гэты «арганізатар» увогуле не згадваецца. У слоўніку няма тэрміна «сойм», але ёсць «сейм». У якім

прывязка да Беларусі выяўляецца толькі фразею – *«саслоўна-прадстаўнічы орган у феадальных Польшчы, Літве, Чэхіі і некаторых іншых дзяржавах Усходняй Еўропы»* (с. 390).

Маюць аўтары праблемы і пры перакладзе чужых артыкулаў з рускай на беларускую мову. Напрыклад, рускае «общность» перакладаецца як «агульнасць», а не «супольнасць» (гл. «Племя»). Можна сустрэць у слоўніку «грамадзянскае грамадства», замест «грамадзянскай супольнасці» і г. д. Хаця спалучэнне «грамадзянская супольнасць» сустракаецца ў асобных артыкулах, напрыклад у інфармацыі пра кнігу Манаева (с. 242), што яшчэ раз пацвярджае тэрміналагічную адвольнасць аўтараў.

Залежнасць ад расійскага «цэнтру» праяўляецца і ў тым, што транслітарцыя на ангельскую мову ўсіх беларускіх імёнаў і геаграфічных назваў падаецца выключна з рускай – М. Багдановіч, натуральна, будзе Bogdanovich. Гэта правіла перакладаць «с нормальнага языка» закранула нават імёны з устойлівай традыцыяй падачы на лацінцы. Напрыклад, Баршчэўскі (*Barszczewski*) – падаецца як Borshevskiy, Міцкевіч як Mitskevich і г. д. Хаця гэта, на тле іншага, выглядае дробяззю.

На жаль, падсумоўваючы разгляд, можна настойліва не рэкамендаваць «Беларускі палітычны слоўнік» для выкарыстання ў навуковым працэсе (не кажучы ўжо пра прафесійную дзейнасць). Пытанне нават не ў плагіяце, якім шчыльна напоўненае гэтае выданне, але і ў шматлікіх памылках, бессэнсоўных азначэннях і выпадковых інтэрпрэтацыях, якія не толькі не дапамогуць зразумець асноўныя катэгорыі палітычнай навукі, але толькі заблытаюць.

Напэўна, самае горшае, што вынікае з выхаду гэтага выдання, – яно падмацоўвае стэрэатып друга-снасці і правінцыйнасці беларускай навучальнай літаратуры па сацыяльных дысцыплінах. Дыскусія, якая разгарнулася па выніках публікацыі скарачанага версіі гэтай рэцэнзіі ў інтэрнэце, выявіла вельмі розную стратэгію апраўдання аўтараў слоўніка. У тым ліку, што гэта першая такая спроба нешта выдаць на беларускай мове. Напэўна, захаванне уплываў такіх ідэй уяўляе найбольшую праблему. Ацэнка, відавочна, мусіць сыходзіць з якасці тэксту незалежна ад таго, на якой мове ён напісаны. І беларуская мова тут ужо даўно не выключэнне.

Пяць характэрных прыкладаў «запозычванняў» з розных частак слоўніка:

1. У слоўніку: *«Крызіс валютны – абвастрэнне супярэчнасцей у валютнай сферы, якое праяўляецца ў рэзкім хістанні валютных курсаў, плацежнай незбалансаванасці, перамяшчэннях пазыковага капіталу. Валютны крызіс суправаджаецца ўзмацненнем дзяржаўнага ўмяшання ў форме дэвальвацыі і рэвальвацыі, увядзеннем валютных абмежаванняў, правядзеннем мерапрыемстваў агульнаэканамічнага характару».*

Крыніца: «*Валютный кризис – обострение противоречий в валютной сфере, проявляющееся в резких колебаниях валютных курсов, несбалансированности платежных балансов, перемещениях ссудного капитала. Валютный кризис сопровождается усилением государственного вмешательства в форме девальваций и ревальваций, введением валютных ограничений, проведением мероприятий общезакономерного характера*».

Большой Энциклопедический словарь. 2000.

<http://dic.academic.ru/dic.nsf/politology/532/%D0%92%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82%D0%BD%D1%8B%D0%B9>

2. У слоўніку: «*Маргінальнасьць палітычная – сацыяльная якасьць сумленьня і паводзін асобы, пласта, субгрупы; адрыў ад першапачатковага сацыяльнага субстрату, заканчэньне грамадскіх сувязяў, якія вызначаюць сутнасьць асобы і групы, а таксама прынцыповая немагчымасьць узнаўленьня такіх інтэграцыйных сувязей. Маргінальная асоба – прамежкавы, памежны чалавек, які адчувае сваё месца ў свеце толькі тады, калі належыць да якога-небудзь псеўдамасавага, ініцыяванага патэстарнымі органамі руху*».

Крыніца: «*Маргинальность Политическая (от лат. targo – край) – термин, употребляемый для обозначения социального качества сознания и поведения личности, слоя, субгруппы. М. означает отрыв от первоначального социального субстрата, прекращение общественных связей, определяющих сущность личности и группы, а также принципиальную невозможность возобновления подобных интеграционных связей. Маргинальная личность – промежуточный, пограничный человек, который ощущает свое место в мире, лишь принадлежа к какому-либо псевдомассовому, инициированному потестарными органами, движению*».

Мир словарей. http://mirslovari.com/content_pol/marginalnost-politicheskaja-1203.html

3. У слоўніку: «*Рэгіяналізм – падыход да разгляду і рашэньня эканамічных, палітычных і іншых праблем з пункту гледжання інтарэсаў і патрэб таго ці іншага рэгіёну*».

Крыніца: «*Регионализм – подход к рассмотрению и решению экономических, социальных, политических и других проблем под углом зрения интересов потребителей того или иного региона*».

Райзберг, Б. А., Лозовский, Л. Ш., Стародубцева, Е. Б. Современный экономический словарь. – 2-е изд., испр. М.: ИНФРА-М, 1999. 479 с.

http://dic.academic.ru/dic.nsf/econ_dict/12414

4. У слоўніку: «*Рэгіяналізацыя – развіццё, умацаванне эканамічных, палітычных і іншых сувязяў паміж абласцямі і дзяржавамі, што ўваходзяць у адзін рэгіён, узнікненне рэгіянальных аб'яднанняў дзяржаў*».

Крыніца: «*Регионализация – развитие, укрепление экономических, политических и иных связей между областями или государствами, входящими в один регион; возникновение региональных объединений государств*».

Райзберг, Б. А., Лозовский, Л. Ш., Стародубцева, Е. Б. Современный экономический словарь. – 2-е изд., испр. М.: ИНФРА-М, 1999. 1999. 479 с.

<http://dic.academic.ru/dic.nsf/efremova/237679/%D0%A0%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F>

5. У слоўніку: *«Татальная вайна – канцэпцыя падрыхтоўкі і вядзення агрэсіўнай вайны з прымяненнем любых сродкаў і спосабаў масавага знішчэння ўзброенай сілы і мірнага насельніцтва супрацьлегла боку. Канцэпцыя «татальнай вайны» упершыню была вылучана нямецкім генералам Э. Людэндорфам у 1935 г., лягла ў аснову фашысцкай ваеннай дактрыны».*

Крыніца: *«Тотальная война – концепция подготовки и ведения агрессивной войны с применением любых средств и способов массового уничтожения вооруженных сил и мирного населения противника. Концепция "тотальной войны" впервые выдвинута немецким генералом Э. Людендорфом в 1935 г., легла в основу фашистской военной доктрины».*

Политическая наука: Словарь-справочник. сост. проф. пол. наук Санжаревский, И. И. 2010

<http://dic.academic.ru/dic.nsf/politology/2889/%D0%A2%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%8F>